

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Реформирование системы образования в Украине происходит под влиянием двух процессов – евроинтеграции и изменения статуса образования в Украине. Оно приобретает характер образовательных услуг и подпадает под влияние законов конкуренции. Данная ситуация требует изменения государственной политики. Институт образования все в большей степени должен не только обслуживать нужды экономики, обеспечивать ее трудовыми ресурсами, но и выполнять социально-гуманитарные функции, связанные с формированием ценностного сознания молодежи, с задачами ее социальной защиты и реализации прав человека. Критериями эффективного выполнения учебными заведениями данной миссии должны стать: оценка образования субъектами образовательного процесса, в частности учащимися, а также положение молодежи на рынке труда, уровень ее социальной защищенности.

Reforming of the educational system in Ukraine currents under influence of two processes. They are European integration and alteration of the status of education in Ukraine. The education is becoming the kind of services and obtaining the laws of competition. This situation demands change of the state politics. The institute of education must supply economical sphere with labor resources and besides it fulfills social – humanitarian functions. These functions are connected with the process of forming values of youth, with social security of this group and human rights. Estimation of education by students as the subject of educational process and the position of youth at the labor market, its social security are criteria of effective fulfillment this mission by educational establishments.

Сьогодні Україна йде шляхом перетворень у різних життєвих сферах, в тому числі в освіті, зокрема у вищій.

Інститут вищої освіти є таким елементом суспільства, який відповідає за формування “людського капіталу”. Як відомо, зміст даного поняття включає такі якісні характеристики соціального фактору як рівень освіти, професійно-кваліфікаційні особливості, стан здоров’я людей.

Категорія “капітал” не є випадковою. Інвестиції в людину, в її інтелектуальний, споживчий та трудовий потенціал вже давно розглядаються на Заході як такі, що можуть принести значний матеріальний та духовний прибуток окремій людині та суспільству в цілому.

Успішність реалізації цього важливого завдання державної соціальної та гуманітарної політики залежить не тільки від фінансового забезпечення, що найчастіше наголошується органами державної влади України.

Проблема національної вищої освіти не полягає також виключно в кількісних показниках щодо вищих навчальних закладів.

Нажаль, в управлінні вищою освітою майже не враховують дві речі:

- по-перше, невизначеність моделі вищої освіти в Україні;
- по-друге, перетворення освіти в галузь, яка здійснює освітні послуги й функціонує в умовах ринкової конкуренції.

Зазначене вище потребує чіткого визначення ролі держави в управлінні освітою та значення ринкових законів попиту й пропозиції.

Якщо на долю держави припадає законодавча функція, контроль за якістю підготовки кадрів, то такі функції як фінансування, визначення форми власності учбового закладу стають все частіше не тільки повноваженнями держави.

Попит на освіту з боку населення визначає рівень готовності громадян фінансувати цю послугу, забезпечувати студентами освітні галузь. Тому все більшого значення набуває оцінка громадянами якості освіти, рейтинг вузів в громадській думці, а не тільки в оцінці МОН.

Що стосується моделі вищої освіти, то в основі її формування повинна знаходитись певна концепція. В класичній соціології XIX століття розроблялось три головних ідеї, які й дали життя трьом моделям з різними цілями на "виході":

- в першій - інститут освіти розглядався як засіб просування людини вгору по соціальним сходам, як інструмент реалізації "рівних можливостей" та вертикальної мобільності, з метою забезпечення вищого статусу та позиції в соціальній ієрархії;

- в другій - освіта виступала як суспільна цінність, сфера, в якій повинні формуватися громадянські, моральні якості людини, де вона повинна всебічно розвивати свої індивідуальні якості, з тим, щоб в майбутньому стати повноцінним громадянином даної країни;

- в третій - освіта жорстко залежала від держави в економічному та ідеологічному контекстах.

Остання концепція була притаманна радянській системі. Переважно індустріально-промислова інфраструктура економіки,

не розвинута сфера послуг та інформатики “диктували” свої вимоги до підготовки кадрів, які не співвідносились з науково-технічним прогресом. Досі 40 відсотків робітників промислових підприємств мають низький кваліфікаційний рівень й зайняті фізичною працею. Але держава визначала напрями підготовки та кількість спеціалістів в залежності від потреб існуючої економіки.

В інфраструктурі сучасної економіки України доля промислового виробництва утворює 57 відсотків ВВП, тоді як в країнах Західної Європи – 25 відсотків ВВП. В економічних системах постіндустріального світу сфери послуг, інформатики, управління забезпечують 75 відсотків ВВП.

Сьогодні в управлінні освітою ми спостерігаємо продовження впливу принципу “економічного детермінізму” радянського типу та слабку увагу влади до потреб й інтересів головних споживачів освітянських послуг.

Декларуючи європейські цінності, вищі навчальні заклади імплементують в свою діяльність формальні риси європейської освіти, головним чином систему атестації (кредитно-модульну), залишаючи зміст, методи та цілі навчального процесу старими.

Все це створює додаткові неузгодження, знижуючи ефективність як запозичених, так і традиційних підходів.

Відстає від європейських стандартів й державне фінансування освіти. Якщо в країнах Європи воно коливається від 5,7 % ВВП до 8 %, то в Україні докризового періоду фінансування освіти було на рівні 4,7 % ВВП, нині ще нижче. Подивимось на ці процеси через призму суспільного сприйняття.

Соціологічне дослідження громадської думки з приводу стану освіти неодноразово проводилось в Україні та в Одеському регіоні.

Одеська область займає четверте місце за рейтингом регіонів України за чисельністю студентів з розрахунку на 10 тисяч населення (585 осіб).

74,7 % випускників шкіл бажають продовжити освіту далі. 45,0 % хотіли б працювати та вчитися. Тільки 24,9 % збираються працювати. Згідно європейським стандартам, тривалість освіти в сучасному суспільстві повинна бути біля 17 років.

Орієнтація на продовження освіти в нашій країні зумовлена двома факторами. По-перше, тим, що молоді люди віддають

перевагу тому виду діяльності, який вони добре знають, тобто навчанню; по-друге, відсутністю чітких перспектив для випускників учбових закладів.

Соціологічні опитування в масштабах України та регіону свідчать, що більшість респондентів орієнтована на роботу в сфері бізнесу. При цьому робітничі професії, які є найбільше очікуваними сьогодні, не є престижними під час вибору життєвих пріоритетів.

Оцінка учнівською молоддю ефективності освіти та процесу його реформування не є односпайною, але в цілому є достатньо позитивною.

Учасники опитування дали досить високу оцінку освіти, яку вони отримують в своїх учбових закладах, при цьому вони не помітили суттєвих змін в навчальному процесі.

Хоч безумовно це лише середні показники, що різняться суттєво в розрізі окремих навчальних закладів.

Найбільш критичними є оцінки незалежного тестування за результатами минулого року. На думку випускників шкіл учні не були готові до тестування за рівнем знань. Викликає сумнів зміст тестів.

Таким чином, незалежне тестування, як вважає учнівська молодь, слабо вплинуло на створення об'єктивних умов та рівних можливостей для отримання вищої освіти.

Проведене дослідження дозволяє зробити деякі висновки щодо проблем, що існують сьогодні у сфері освіти та молодіжної політики.

Можна вважати, що слабке ознайомлення з реальним змістом європейського освітнього процесу не стимулює ефективні форми адаптації до європейських стандартів національного освітнього простору.

Залишаються старими цілі підготовки молоді в системі шкільної та вузівської освіти. Не зазнали суттєвих змін форми навчання. Реформи зачепили, головним чином, методи контролю знань.

Випускники освітніх закладів погано уявляють потреби сучасного суспільства. Вони слабо поінформовані відносно ситуації на ринку праці, а також тих можливостей, які пропонують сьогодні соціальні служби для молоді.

За даними вчених, приблизно з 14 років молода особа починає усвідомлювати власні соціальні права, місце в суспільстві, своє призначення. До 18 років практично завершується формування

основних психофізичних особливостей людини, а до 24 років припиняються процеси росту людського організму і формується соціальний статус особи, що передбачає здобуття освіти і певного фаху, проходження військової служби і набуття певного трудового та життєвого досвіду.

За результатами соціологічних досліджень, здійснених Українським інститутом соціальних досліджень разом з Центром “Соціальний моніторинг”, протягом останніх трьох років у системі цінностей української молоді безперечно першість посідають цінності мікрорівня (сім’я, родичі, кохана людина, друзі).

Лише 5 % респондентів зазначили, що найважливішим для них є необхідність зробити щось вагоме для народу й країни. 62 % опитаних молодих людей турбує проблема працевлаштування.

У найбільш скрутне матеріальне становище потрапляє безробітна молодь. Наявність молоді на регіональних ринках праці коливається від 23 % до 39 % при середньому показнику молодіжного безробіття по Україні – 32 %.

Зараз приблизно 30 тис. дітей шкільного віку не відвідує школу. У більше, ніж 3,5 тис. сіл взагалі немає шкіл.

За кошти юридичних та фізичних осіб навчається більше половини першокурсників вузів.

Декларація “Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” визначила соціально-економічні, соціальні, культурно-освітницькі, політичні пріоритети.

В культурно-освітній сфері всі молоді люди повинні мати рівні права на отримання обов’язкової середньої освіти. Матеріальна допомога вузівській молоді здійснюється у формі кредитування освіти, стипендії, розширення кількості бюджетних місць у вузах.

В країні розробляються цільові комплексні програми з різних проблем трудового, фізичного, духовного розвитку молодих людей.

Такі програми здійснює, в першу чергу, система центрів соціальних служб для молоді. Юридично вони були затверджені Законом “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, а також постановою Кабінету Міністрів про “Типове положення про соціальну службу для молоді”. В Постанові Кабінету Міністрів України від 21 січня 1998 р. “Про подальший

розвиток мережі центрів соціальних служб для молоді та підвищення ефективності їх діяльності” визначено завдання цих установ: “Соціальні служби для молоді надають молодим людям інформаційну, правову, психолого-педагогічну, медичну та інші форми соціальної допомоги, реалізують необхідні заходи з метою запобігання негативним явищам у молодіжному середовищі та їх подоланню, здійснюють соціальну опіку окремих категорій молоді, зокрема інвалідів, дітей-сиріт”.

На державному рівні функціонує Український державний центр соціальних служб для молоді (УДЦССМ).

Практично завершено формування мережі центрів соціальних служб для молоді на обласному та районному рівнях.

Реальна ж картина зайнятості молодих людей не відповідає їх намірам. Так, в структурі тих, хто шукає роботу через служби зайнятості молодь утворює 39,4 %. Найгірше становище у осіб з середньою освітою.

Опитування показали, що серед безробітних молодь з вищою освітою утворює лише 10 %.

В сфері бізнесу зайнято лише 3,4 % молодих людей (тоді як 48,4 % опитуваних випускників шкіл мріяли стати власниками підприємств).

Якщо в 1985 році молодь утворювала 34,9 % загальної чисельності працюючих, то зараз цей показник знизився до 17,2 %. Середня заробітна плата цієї категорії складає 60 % до середньої заробітної плати по Україні і в 2 рази менше мінімального споживчого бюджету. Соціальним наслідком безробіття і низького матеріального становища молоді є зростання серед неї девіантної поведінки. Фахівці стверджують, що зниження зайнятості на 1 % веде до зростання злочинності майже на 10 %. Біля 60 % злочинів припадає на людей віком до 30 років.

Проблеми, пов’язані з цією соціальною групою, опинились в центрі молодіжної політики. Державна політика в справах молоді має певну структурну організацію в Верховній Раді та Уряді.

Все це разом узятє потребує детального аналізу проблем реформування освіти, що має спиратись на можливості та потреби загальних трансформацій українського суспільства.

Саме наслідком таких реформ має бути формування молоді як специфічної соціальної страти із своїми особливими функціонально-рольовими статусами щодо держави і суспільства.

Рис. 1. Структура органів, що забезпечують механізм реалізації державної молодіжної політики

Нинішня конкуренція двох доктрин в освітній сфері, які умовно виглядають як пострадянська (традиційна) та західноорієнтована (постмодерна), нажаль, не створила прийнятне середовище, в рамках якого можна знайти компроміс між позитивними ознаками обох підходів.

Ми пішли шляхом штучного поєднання, яке не задовольняє за змістовним наповненням вимог часу. Тому шлях реформ освітньої галузі – непростий, але конче необхідний для залучення молодого покоління у всі суспільно-важливі перетворення.

Література:

1. Про освіту: Закон України від 23.05.1991, № 1060-XII // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Законодавство України про освіту: 36 законів. – К.: Освіта, 2002.
3. Ціннісні орієнтації учнівської молоді. – Соціологічний бюлетень. – Одеса, 2008. – Вип. 81.
4. Дзвінчук Д. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. – К.: УАДУ, 2003.